

ks. Anton Tyrol

Inšpirácia Svätého písma. Komentár k 3. kapitole *Dei Verbum*

Náuku o inšpirácii vo všeobecnosti môžeme označiť za najhlavnejší traktát všeobecnej introdukcie do biblických vied¹. Autori biblických introdukcií uvádzajú traktát o posvätnom charaktere kníh Písma obyčajne na prvom mieste². Napriek tomu, že magisteriálna definícia bola po prvý raz daná pomerne neskoro, koncom 19. storočia, predsa sa v dejinách kresťanstva venovala tejto téme vždy patričná pozornosť. Možno práve preto bola inšpirácia definovaná až tak neskoro, že jednoducho nebolo potrebné definovať ju skôr ako v závere osvietenstva či v pokročilom štádiu racionalizmu. Všetky predchádzajúce epochy sa jej však dotýkali aspoň natoľko, že „obrusovali“ a spresňovali jednotlivé tzv. konštitutívne prvky tejto náročnej teologickej náuky o božskom pôvode a charaktere svätých kníh. Vychádzajúc z textu konštitúcie *Dei Verbum* vidíme, že náuka o inšpirácii v tejto konštitúcii zaberá celkovo tri články (11-13), ktoré zhrnújú to, čo už bolo vyjadrené v predchádzajúcich dobách a rozvíjajú túto náuku novými akcentmi a výslovnými explikáciami.

„11. Bohom zjavené pravdy, vo svätom Písme písomne vyjadrené a zachované, boli napísané z vnuknutia Ducha Svätého. Svätá Matka Cirkve má totiž na základe apoštolskej viery za sväté a kánonické knihy Starého a Nového zákona v ich celosti i so všetkými ich časťami, pretože napísané z vnuknutia Ducha Svätého (porov. Jn 20, 31; 2 Tim 3, 16; 2 Pt 1, 19-21; 3, 15-16), majú za pôvodcu Boha a ako také boli zverené Cirkvi. Na napísanie posvätných kníh Boh si vyvolil ľudí, ktorých použil tak, že oni uplatnili svoje schopnosti a vlastnosti, účinkujúc on sám v nich a skrze nich, aby napísali ako skutoční pôvodcovia všetko to a len to, čo On sám chcel. Keďže teda všetko, čo inšpirovaní autori čiže svätopisci tvrdia, treba pokladať za výrok Ducha Svätého, treba uznať, že knihy Písma bezpečne, verne a bez omylu učia pravdu, ktorú chcel mať Boh vo svätom Písme zaznačenú na naše spasenie. A teda „každé Písmo, vnuknuté od Boha, je užitočné na poučovanie,

¹ Referat wygłoszony podczas międzynarodowej sesji naukowej dla uczczenia 40. rocznicy soborowej konstytucji *Dei Verbum* i polskiego przekładu *Biblii Tysiąclecia* (Kraków, 17 listopada 2005).

² Porov. M. TÁBET, P. GIRONI, *Introduzione generale alla Sacra Scrittura*, Roma 1996, s. 1.

karhanie, naprávanie a vychovávanie v spravodlivosti, aby sa človek Boží stal dokonalým a schopným konať všetko dobré» (2 Tim 3, 16-17)“.

Logickou štruktúrou tohto 11. článku je schéma vyjadrená v troch bodoch: 1) Boh je autor Písma, 2) Boh inšpiroval ľudských autorov svätých kníh, 3) inšpirované knihy učia pravdu³. Pokiaľ ide o obsah tohto článku konštitúcie, môžeme v ňom vidieť na začiatku určitú taxatívnu limitáciu objektu inšpirácie: sú to pravdy *vo Svätom písme vyjadrené a zachované*. Teda Tradícia podľa toho nie je predmetom inšpirácie; tá sa vzťahuje iba na napísané Božie zjavenie. Zrejme, že Tradícia má svoje iné prvky či garancie neomylnosti, ale inšpirácia ako taká sa vzťahuje iba na písané Božie zjavenie. Iste, ani Tradícii ako forme odovzdávaného Božieho zjavenia nechýba prítomnosť Ducha Svätého.

Ďalším prvkom, ktorý tento 11. článok konštitúcie prináša, sú kategórie rozsahu inšpirácie na všetky knihy a na všetky časti Písma (lat. *omnia Sacra Scriptura / cum omnibus suis partibus / inspirata est*). Sú to kategórie prevzaté z rozhodnutí Tridentského koncilu (EB 60). V ďalšom texte sú potom spomínané kategórie, ktoré sú dôležitou súčasťou traktátov o inšpirácii: otázka Božieho pôvodu svätých kníh a to, že adresátkou týchto kníh je Cirkev. To je veľmi významný prvok, ktorý už spomínal pápež Lev XIII. v encyklike *Providentissimus Deus* r. 1893 (EB 81, 125).

Podstatnými výrazmi, ktorými konštitúcia vniesla istú novosť do náuky o inšpirácii, sú bezpochyby výrazy *účinkujúc on sám v nich a skrze nich*. V tomto bode je vyjadrený rozsah inšpirácie ešte aj v tom zmysle, že definitívne uzatvára diskusie o formálnom (myšlienky, koncepty... od Boha) a materiálnom elemente (slová... od svätopisca), ktoré svojho času otvoril kardinál J. B. Franzelin. Okrem toho tu nastal výrazný posun, keď aktívno-pasívny vzťah z encykliky *Providentissimus Deus* bol bližšie objasnený, ba až nahradený aktívno-aktívnym vzťahom Boha a svätopisca. V skutočnosti došlo teda k náhrade kategórií *auctor principalis* a *auctor instrumentalis*. Obidve kategórie zaviedol do tejto témy sv. Tomáš Akvinský a táto náuka sa stala klasickou. V koncilovom dokumente *Dei Verbum* 11 však táto pasáž bola nahradená biblickou formuláciou z 2 Pt 1, 20-21: *pod vedením Ducha Svätého prehovorili ľudia poslaní od Boha*, ktorá v konštitúcii dostala teologickú explicitáciu. Koncil sa teda nevydal na cestu nejakého exkluzívneho definovania vplyvu Boha či výkonu človeka. Obmedzil sa iba na posilnenie účasti svätopisca. Teda v porovnaní s predchádzajúcimi formuláciami Magistéria autorstvo svätopisca a Boží pôvod kníh Písma boli teraz vyjadrené viac personálnym spôsobom⁴.

³ Porov. *ibid.*, s. 11.

⁴ Porov. A. GRILLMEIER, *Sachliche Exegese von Kapitel III der Konstitution*, [in:] *Lexikon für Theologie und Kirche*, Das zweite vatikanische Konzil, Kommentare II., Freiburg 1967, s. 545.

Kategórie *bezpečne, verne a bez omylu učia pravdu* predstavujú bližšiu charakteristiku pravdy, ktorá je vyjadrená v Písme. Táto téma bola na koncile pomerne intenzívne diskutovaná, pretože je pomerne ťažko definovateľná. Išlo totiž o odlišenie náboženskej pravdy od prírodovednej, geografickej, historickej a pod. Koncil sa týmto rozlišovaním bližšie nezaoberal, ale sa vyjadril tak, že bližšie definoval náboženskú pravdu. Preto to konciloví otcovia vyjadrili tak, ako to prináša text konštitúcie: *ktorú chcel mať Boh vo Svätom Písme zaznačenú na naše spasenie*. Hneď na prvý pohľad vidíme, že Koncil neprehlásil „absolútnu“ neomylnosť Písma, ale „biblickú“ neomylnosť: nie je použitý výraz „neomylnosť“, ale jednoducho „pravda“. Výrazy *bezpečne* a *verne* (lat. *firmiter, fideliter*) vyjadrujú zvláštne funkcie Písma, ktoré garantujú istotu človeka a Božiu vernosť zmluve a prísľubom daným Božiemu ľudu. Písmo tak nadobúda charakter „reguly viery“. Pokiaľ ide o tretie sloveso *učia*, tu sa hlasovalo o spôsoboch namiesto *docere* bolo možné použiť slovesá *exhibere* a *exprimere*, ale nakoniec zostalo sloveso *docere*, aj keď znie trochu intelektualisticky, zodpovedá totiž najlepšie biblickej pravde. Definovanie biblickej pravdy týmto spôsobom posunulo celú problematiku na inú rovinu, než ju malo napr. osvietenstvo. Otázka pravdy v Písme sa dnes netýka natoľko prírodných, geografických a dejinných faktov a iných profánnych právd, ako skôr platnosti pojmu spásy, oprávnenia biblických ideálov a mravných požiadaviek. Predovšetkým o týchto možno tvrdiť, že knihy Písma učia pravdu isto, verne a bez omylu⁵.

„12. Keďže však vo svätom Písme Boh prehovoril prostredníctvom ľudi a ľudským spôsobom, aby vysvetľovateľ svätého Písma dobre pochopil, čo nám chcel Boh povedať, musí pozorne skúmať, čo vlastne mali svätopisci v úmysle vyjadriť a čo Boh uznal za dobré prejavit' ich slovami. Aby sme zistili úmysel svätopisca, treba si okrem iného všimnúť aj literárne druhy. Lebo iným spôsobom sa pravda podáva a vyjadruje v rozmanitých historických textoch a ináč v textoch prorockých alebo básnických, alebo v iných formách vyjadrovania. Ďalej je potrebné, aby vysvetľovateľ hľadal zmysel, ktorý svätopisec chcel v daných okolnostiach vyjadriť a skutočne vyjadril pomocou vtedy používaných literárnych druhov, podľa podmienok svojej doby a kultúry. Aby sa totiž správne pochopilo, čo chcel posvätný autor povedať tým, čo napísal, treba venovať náležitú pozornosť oným zvyčajným írečítým spôsobom myslenia, vyjadrovania a rozprávania, ktoré jestvovali v časoch svätopiscových, ako aj na spôsoby, ktoré sa v tej dobe používali vo vzájomných ľudských stykoch. Keďže však sväté Písmo treba čítať a vysvetľovať v tom istom Duchu, v ktorom bolo napísané, aby sa zistil pravý zmysel posvätných textov, nemeňšiu pozornosť treba venovať i obsahu a jednote

⁵ Porov. *ibid.*, s. 550.

celého Písma a brat' zretel' na živú tradíciu celej Cirkvi a na analógiu viery. Je úlohou exegetov pričiniť sa podľa týchto smerníc o dôkladnejšie pochopenie a vysvetľovanie svätého Písma, aby akosi na základe predchádzajúcich výskumov dozrelo rozhodnutie Cirkvi. Lebo všetko, čo sa týka vysvetľovania svätého Písma, podlieha konečnému dobrozdaniu Cirkvi, ktorá má od Boha poverenie a úlohu uchovávať a vysvetľovať slovo Božie“.

V inojazyčných prekladoch má tento bod názov: „Ako vykladať Sväté písmo“⁶. Kým sa v predchádzajúcom bode kapitoly o inšpirácii hovorilo o vzťahu Boha a svätopisca – možno povedať, že sa hovorilo o „systéme“ či „fungovaní“ inšpirácie v svätopiscovi – v 12. bode badať istý posun smerom k vzťahu svätopisc a jeho vyjadrenie v texte a takisto aj vzťah čitateľ, resp. interpret a napísaný text. V tomto článku je použitých niekoľko kľúčových slov, ktoré prezrádzajú zámer jeho tvorcov: literárne druhy, podmienky doby a kultúry, Duch Svätý v procese vysvetľovania Písma, kontext celého Písma, interpretačná tradícia Cirkvi a analógia viery, úloha exegetov, dozrievanie rozhodnutia Cirkvi, a iné.

Ide teda o kategórie, ktoré sú súčasťou historicko-kritickej metódy a hermeneutiky. Text sa výslovne zmieňuje o historickom zmysle textov, z ktorého treba vychádzať pri ich vysvetľovaní, ďalej sa zmieňuje o dobrom poznaní vitálneho prostredia (Sitz im Leben) biblických textov, o dobrom rozpracovaní hermeneutických zmyslov a nakoniec o účasti či pomoci Duha Svätého ako aj o jednote s celou Cirkvou pri výklade textov (posúdenie Cirkvi, analógia viery, tradícia výkladu). podstatný je teda úmysel autora. Koncil sa tu dištancuje od doslovného chápania textu a viaže neomylnosť charakterizovanú v článku 11 na úmysel ľudského autora, resp. na Božiu výpoveď v ľudských slovách svätopisca. Ak by sme sa obmedzili len na úmysel svätopisca, okamžite môže vyvstať otázka: či je v Písme vyjadrená len taká pravda, ktorú ľudský autor pochopil a vyjadril? Nebolo to pre Boha obmedzujúce, ak mohol chcieť, aby tam bolo vyjadrené iba to, čo mohol vtedy pochopiť svätopisc? Na rozriešenie týchto otázok bol definovaný *sensus plenior*, iní autori sa pokúšali definovať tzv. *sensus divinus* v tom zmysle, že ide o *sensus divinus in senso humano* a v *sensus plenior* zas formulovali akúsi implicitnú otvorenosť ľudského autora pre plnosť dejín spásy v rámci napĺňania Božieho plánu spásy.

Zaujímavá je téma komunitárneho rozmeru inšpirácie, ktorá bola v čase koncilu najmä medzi teológmi pomerne živo diskutovaná. Priestor preň vidíme aj v texte vo formuláciách: *podľa podmienok svojej doby a kultúry a spôsoby, ktoré sa v tej dobe používali vo vzájomných ľudských stykoch* ako

⁶ Český preklad konštitúcie *Dei Verbum* uverejnený na internetových stránkach Vatikánu: www.vatican.va/archivio.

aj zreteľ na živú tradíciu celej Cirkvi a na analógiu viery. Najvýraznejšie postrehy v tejto téme preukázal Karl Rahner, P. Benoit a P. Grelot⁷. K. Rahner predstavil svoju teóriu tak, že proces vzniku svätých kníh zasadil do ekleziologického kontextu s tým, že Boha chápe ako pôvodcu a svätopisca ako literárneho autora (zostavovateľa) kníh Písma. Pri všetkej sile tejto teórie je však do značnej miery redukovaná charizmatická výnimočnosť ľudského autora. Teda inšpirovaný autor nie je jednoduchý a riadny pracovník Cirkvi, ktorý opisuje jej vieru, ale mimoriadne obdarený, Bohom vyvolený jedinec, ktorý zapíše všetko to a len to, čo Boh chce, aby bolo zapísané a Cirkvi odovzdané. P. Benoit a P. Grelot sa pokúšali predstaviť charizmu inšpirácie ako pokračovanie inej funkčnej charizmy ako napr. prorockej alebo apoštolskej charizmy, ktorú svätopisci realizovali tým, že uplatnili zas charizmu inšpirácie. Taktó sa podľa nich uskutočňoval ekleziálny rozmer tejto charizmy. Na okraj tých mienok treba povedať, že zostávajú na úrovni hypotéz a istého spestrenia náuky o inšpirácii.

„13. Vo svätom Písme sa teda prejavuje – bez akéhokoľvek narušenia Božej pravdivosti a svätosti – podivuhodná blahosklonnosť večnej Múdrosti, „aby sme sa naučili poznávať“ nevýslovnú láskavosť Božiu, ako aj to, do akej miery prispôbil Boh svoju reč vo svojej prozreteľnej starostlivosti o našu prirodzenosť. Lebo Božie slová vyjadrené ľudskými jazykmi sa pripodobnili ľudskému spôsobu hovorenia, ako keď sa svojho času Slovo večného Otca pripodobnilo ľuďom, vezmúc na seba krehké ľudské telo“.

Celý 13. článok našej konštitúcie možno nazvať veľkolepou oslavou tej blahosklonnosti Boha, ktorá sa už od čias cirkevných otcov označovala gréckym výrazom *synkatábasis*. Tento článok prináša teologickú explikáciu tohto výrazu, ktorý požíval už kňaz Origenes a potom ho rozvinul svätý Ján Chryzostom⁸. Výraz *synkatabasis* (lat. *condescensio*) možno preložiť ako *zostupovanie*. Ide o poukázanie na to, že Boh „vzal na vedomie“ spôsob myslenia a vyjadrovania sa človeka, prispôbil sa mu, znížil sa k človeku, aby jemu vlastným spôsobom (slovami, rétorickými figúrami, obrazmi, činmi) zjavil seba samého. Pritom nie je nijako redukovaná ani Božia pravdivosť, ani svätosť. Božie slová sa však netransformovali na čisto ľudské slová, ale si ponechali svoj božský rozmer a ten sa k nám dostáva cez ľudské slovo svätopisca.

V druhej časti tohto článku možno nájsť – opäť patristický – koncept veľkého teologického významu, a síce analógiu *Verbum Dei incarnatum* – *Verbum Dei scriptum*. Prvým, kto sa snažil objasniť vzťah medzi týmito kategóriami, bol opäť Origenes († 254) a v posledných časoch pápež Pius

⁷ Porov. M. TÁBET, P. GIRONI, *Introduzione generale alla Sacra Scrittura*, op. cit., s. 36-38.

⁸ Porov. *ibid.*, s. 18.

XII. v encyklike *Divino afflante Spiritu* (EB 559). Vzt'ah vteleného a písaného Slova je nádherne formulovaný pomocou biblických formulácií o Ježišovi Kristovi, ktorý sa stal človekom a bol mu podobný vo všetkom okrem hriechu, tak aj Božie slovo prijalo ľudskú či materiálnu formu vo všetkom okrem omylu⁹. Vieme, že kristologické a trinitárne bludy prvého tisícročia (docketizmus, arianizmus, adopcianizmus, nestorianizmus, monofyzitizmus, gnosticizmus) sa snažili svoje teórie preniesť aj na Písmo. Analógia *Verbum Dei incarnatum – Verbum Dei scriptum* je dostatočne jasným vysvetlením týchto problémov.

Ak by sme teda hľadali odpoveď na celkom praktickú otázku: V čom to je, že Písmo je inou knihou ako všetky ostatné? – možno odpovedať práve poukázaním na koncept inkarnácie, ktorý rozvinula patristika: podobne ako v Ježišovi Kristovi sa spojila božská a ľudská prirodzenosť nezmiešane a neoddeliteľne, tak aj v Písme sa stretáva Božie slovo s ľudsky vyjadreným – napísaným slovom. Z toho možno v ktoromkoľvek čase čerpať pravdu, ktorú tam chcel mať Boh vyjadrenú na naše spasenie (porov. DV 11).

Záver

Vieroučná konštitúcia je vynikajúcim nástrojom oživenia spirituality dnešného človeka, pretože predstavila najvlastnejšie ťažiská viery v Boha v personálnom svetle: Božie zjavenie, Tradícia a inšpirácia. Ich teologické pochopenie aplikovala na Starý aj na Nový zákon a 6. kapitola konštitúcie predstavuje praktický priestor pre život veriacich. Kapitola o inšpirácii nás bližšie posúva k náboženskej skúsenosti Božej prítomnosti v našom každodennom používaní Písma a pomáha nám tak lepšie pochopiť aký veľký je ten dar, ktorý máme vo Svätom písme.

Ružomberok

KS. ANTON TYROL

Streszczenie

Natchnienie Pisma Świętego. Komentarz do III rozdz. *Dei Verbum*

Konstytucja dogmatyczna *Dei Verbum* jest doskonałą pomocą do ożywienia duchowości współczesnego człowieka, ponieważ w najwłaściwszy sposób ukazuje problemy wiary w wymiarze personalnym: Objawienie Boże, Tradycję i Boskie natchnienie. Ich zrozumienie teologiczne przeniosła na Stary i Nowy Testament, a rozdział VI konstytucji przedstawia praktyczne uwagi dla życia wierzących. Rozdział o Boskim natchnieniu ułatwia nam głębsze przeżywanie Bożej obecności w codziennym korzystaniu z Pisma Świętego. W ten sposób pomaga nam lepiej zrozumieć wielkość daru, jakim jest dla nas Pismo Święte.

⁹ Porov. *ibid.*, s. 18-19.